

Oponentní posudek

rigorózní práce Mgr. Petra Šťastného: Trestní odpovědnost právnických osob.

Od sklonku minulého století, do jisté míry až dosud, je módním trendem kontinentální evropské trestně-právní legislativy (anglosaská trestně právní oblast, má i tu svá specifika) - uvažování o zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do právního řádu jednotlivých států. V řadě zemí se to skutečně v praxi podařilo. Stalo se tak, podle mého soudu, obdobně jak tomu bývá u jiných módních vln, příliš ukvapeně, bez potřebné, dlouhodobé, pečlivé, vědecké přípravy, nejen trestně právního, ale i právně filozofického charakteru. Nebylo ani dosaženo jednoznačně přesvědčivé a obecně uznávané teoretické základny. Šlo zde totiž o průlom do dlouhodobě osvědčeného monolitu základních principů trestního práva, a to patrně na jeho nejchoulostivějším místě, jež představuje princip individuálního zavinění. Takovýto průlom do tak zatím pevného monolitu může pro něj mít nepředstavitelné fatální následky.

Zmíněný spěch lze vysvětlit reakcí na překotně se měnící společenskou situaci, zejména v hospodářsky vyspělé části západního světa. Epochu moderny vystřídala postmoderna, industriální společnost se proměnila ve společnost informační. Na místo ohlašovaného konce dějin prezentovaného jako život v blahobytu a míru, tu náhle vyvstala společnost rizika. Byly opuštěny jakoby zprofanované osvícenské idee pokroku a rozumu a dostavila se anomie ve smyslu Durkheimovy teorie. Objevilo se morální a hodnotové vakuum i relativizace samého pojmu pravdy. V hyperkonzumní společnosti bývá cílem a smyslem všeho počínání konzum a jeho nekonečný růst. Tyto i mnoho dalších, zde nevpomenutých fenoménů, ovlivnilo především ekonomickou oblast. V souvislosti s tím se silně prosazuje globalizace. Vznikají mamutí nadnárodní obchodní společnosti, postupně ovládající všechny světové trhy a vymykající se kontrole národních vlád. Navíc, rozhodující vliv celé ekonomické oblasti má neoliberalismus, opírající se o ideu tzv. neviditelné ruky trhu, usilující o vyloučení či minimalizaci regulace trhu státem a jinými veřejnoprávními orgány. Ochabuje i podnikatelská etika, jež stále více ztrácí svůj duchovní rozměr protestantského kalvinismu. Tím získává mentalita na agresivní chamtivosti po penězích a úspěchu a tak i moci popř. i slávě.

Za takové situace hospodářská kriminalita ve své klasické formě kriminality bílých límečků se postupně proměňuje v jev, jež veřejné zájmy porušuje daleko podstatněji a nebezpečněji. Na vrub nejen hospodářských, ale i jiných právnických osob spadají i jiné delikty např. obchod s lidmi, drogami, korupce, ohrožování bezpečnosti práce, životního prostředí apod..

Prokázat zavinění a usvědčení konkrétní osoby je tu velice obtížné z celé řady důvodů, takže zpravidla chybí žádoucí reakce státu, což u pachatelů posiluje přesvědčení o vlastní beztrestnosti. Když tedy bylo obtížné úspěšně vyvodit trestní odpovědnost proti konkrétním osobám, začalo se zpatřovat náhradní řešení zavedení trestní odpovědnosti právnických osob. I v ČR se tyto snahy objevily, přesto, že to bylo odvážné v době, kdy ještě neukončilo údobí tzv. dřevného a divokého kapitalismu s nepostižitelným chaosem v ekonomické oblasti. Snad i proto v roce 2004 byl návrh příslušného zákona v parlamentu již při prvním čtení zamítnut. Tento neúspěch byl jistě částečně i způsoben nedostatečnou teoretickou přípravou, čemuž nasvědčuje neexistence domácích monografií na toto téma a nevelký počet článků v odborném tisku. Myšlenka zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do našeho právního řádu však definitivně nezanikla a nelze vyloučit, že se opět objeví na pořadu dne. Bude tu, ale již důležitý teoretický základ, kterým je především Jelínkova monografie, k níž nyní přibyla i tato oponovaná monografie (ostatně konzultantem autora oponované monografie, byl právě při jejím vypracování prof. Jelínek).

Není pochyb o tom, že oponovaná práce je věnována společensky významnému a zároveň aktuálnímu tématu. Oceňuji na ni především i mimořádně vysokou informativní hodnotu. Autor totiž umí dobře s informacemi pracovat. K tomu je zapotřebí patřičných předpokladů. Kromě náležitých schopností intelektuálních je nutná naprosto bezpečná orientace ve zkoumaném terénu. Z nepřehledného množství poznatků, které má autor k dispozici musí vybrat jen ty, jež jsou relevantní pro poznání problému. Díky tomu se autorovi daří podat čtenáři plasticky, v jasných a obecně srozumitelných obrysech pojednávané otázky v jejich úplnosti a významných souvislostech. Autor se

však nespokojuje jen s informačním posláním své práce. K získaným poznatkům se vyjadřuje, za často s vlastním smysluplným komentářem, přičemž nikdy neztrácí potřebný nadhled a odstup. Neskrývá ani vlastní pochybnosti o správnosti svého názoru, který se také nesnaží, ani náznakem, nikomu vnucovat. Než definitivní řešení, nabízí čtenáři spíše podnět k vlastnímu přemýšlení, k diskusi a inspiruje ho k vlastním úvahám. Nelze ani přehlédnout, že čtenáře seznamuje s nepříliš známými, ale významnými skutečnostmi, zejména pokud jde o způsob řešení předmětných otázek v zahraničí jako příklad lze uvést, že stručně a výstižně pojednává o mezinárodních dokumentech, především, Rady Evropy, Evropské unie a společenství ji předcházejících. Samostatná kapitola se týká Slovenska, jež se potýká s podobnými problémy jako my.

Vlastní text čítá zhruba 120 stran. Kromě úvodu a závěru se člení na 10 kapitol. O šíři pojednávané tematiky svědčí i jejich názvy: Základní pojmy a zásady českého trestního práva, Právnícké osoby, Správní trestání, Trestní odpovědnost právnických osob, Historie deliktů odpovědnosti právnických osob, Podrobnější pohled na vybrané zahraniční právní úpravy, Mezinárodní dokumenty, Zavést, či nezavést trestní odpovědnost právnických osob do právního řádu ČR?, Správní sankcionování ca. trestní právo, Návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, Nejsme sami, kdo si láme hlavu, jak dále.

Ze seznamu použité literatury se podává, že si autor dokáže opatřit příslušné zdroje informací a o tom, že je dovede také využít padla zmínka již výše.

Autor se spíše kloní k zavedení trestní odpovědnosti právnických osob. Je si však vědom, závažnosti všech argumentů hovořících proti. Osobně se domnívám, že zavedení uvedeného institutu by v našich podmínkách spíše vedlo k přetížení nepříliš kvalitních orgánů činných v trestním řízení a k jejich odvádění od jiných, závažných případů. K častému konečnému ztroskotání úsilí o reálné vyvození odpovědnosti, by tak mohla přistoupit profanace předmětného institutu a vyvolání účinků opačných než předpokládaných. I proto poněkud postrádám podrobnější zhodnocení stávajících zkušeností ze zahraničí, kde zkoumaný institut již zaveden byl, i když uznávám obtížnost získání spolehlivých informací. Příklad Francie asi neposkytuje příliš příležitostí k optimismu. Domnívám se, že konstrukce tzv. obecné odpovědnosti v rámci právního trestání zatím asi nejlépe odpovídá specifikům deliktům právnických osob. V každém případě by fungování správního trestání mělo být podrobeno k důkladnému výzkumu, jež by vedl k optimálnímu modelu tohoto sankcionování v našich podmínkách.

Průzračnost autorova stylu a jazyka je odrazem jeho myšlenkových schopností. Přes náročnost může text čtenáře upoutat a přimět k přemýšlení.

V závěru své práce autor uvádí, že doufá, že nic podstatného neopominul a že nerozptyloval svou pozornost zbytečným výčtem jen okrajových a povrchních faktů a že rovnocenný prostor věnoval jak argumentům zastánců, tak i odpůrců zavedení tzv. pravé trestní odpovědnosti právnických osob.

Z touto nadějí autora se plně ztotožňuji. Při pozorném čtení práce jsem neshledal nic, co by vzneslo jakoukoli pochybnost o tom, zda oponovaná práce může být právem uznána za úspěšnou práci rigorózní. Jsem tedy přesvědčen o tom, že takto uznána být má.